

א, טו

והקריבו הכהן אל המזבח ומלק את ראשו והקטיר המזבחה ונמצה דמו על קיר המזבח

ונמצה דמו: לשון מיץ אפים (משלי ל, לג), כי אפס המץ (ישעי' טו, ד). כונס ציט השחיטה על קיר המזבח והדס מתמלה ויורד.

צריך ביאור:

א. בפסוק "מיץ אפים" נאמר "מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב", ומדוע מסתייע מסוף הפסוק דוקא.

ב. לכאורה הי' לו להביא מה שנאמר בשופטים (ו, לח) "וימץ טל מן הגזה".

ג. מדוע מסתייע משני פסוקים.

ד. מדוע מקדים את הפסוק במשלי (כתובים) להפסוק בישעי' (נביאים).

ה. מה הקשר בין "כובש בית השחיטה" לתחילת פירושו.

והביאור:

רש"י מתכוין לא רק לפרש מלת "ונמצה", אלא גם לתרץ שאלה המתעוררת בפסוק. והיא: "ונמצה" הוא לשון נפעל, היינו שהדבר נעשה מאליו (על ידי ההקטרה או המליקה וכיוצא בזה). וקשה: לפי זה נמצא שבעולת העוף אין עבודה המקבילה לזריקת הדם בעולת בהמה, והרי מסתבר שכשם שעולת העוף דומה לעולת בהמה בשחיטה (- מליקה) והקטרה, היא דומה לה גם בזריקה? לכן מפרש שה"נפעל" של "ונמצה" נעשה על ידי עבודה ופעולה מיוחדת - "כובש בית השחיטה".

לפי זה מובן שאין רש"י יכול להסתייע מ"מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם", וזאת משני טעמים.

א. החמאה והדם יוצאים על ידי "הכאה" וכיוצא בזה, ולא על ידי פעולה של סחיטה (לחיצה על דבר הנסחט).

ב. בדם גורמת ההכאה התחלת יציאתו, ואחר כך הוא ממשיך לצאת מעצמו, ואילו בסחיטה כל המשך יציאת המשקה הוא תוצאה מהסחיטה ההולכת ונמשכת.

ומכיון שרש"י מפרש "ונמצה" לשון סחיטה, בדוגמת זריקת הדם בעולת בהמה הבאה כולה על ידי פעולת הכהן, לכן אינו יכול להביא ראי' מחמאה ודם, אלא הוא מסתייע מסוף הפסוק דוקא, "מיץ אפים יוציא ריב", שפירושו שעל ידי "סחיטת" הכעס והאף כלפי חוץ נוצר ריב ומדון.

אך ראי' זו בשלעצמה אינה מספקת, כי פסוק זה אינו מדבר אודות פעולה מעשית (כמו כבישת בית השחיטה) אלא בפעולה נפשית. לכן מסתייע גם מ"כי אפס המץ", שמדבר אודות פעולה גשמית של סחיטת חלב, וכפירוש רש"י שם: "עשרך וכבודך שהי' לך על ידי צאנך ובקרך, שאת מוצצת מהם חלב וחמאה".

ברם, גם ראי' זו לבדה אינה מספיקה, שכן יש מקום לפרש שמלת "מץ" אינה אלא תואר לתוצאת הסחיטה, היינו העושר והכבוד, ואינה מתייחסת לעצם פעולת הסחיטה. לכן חוזר רש"י לראי' מ"מיץ אפים", שפירושה עצם פעולת הסחיטה.

ומבין שני הכתובים נמצינו למדים ש"ונמצה" מתייחס לפעולת הכבישה - הסחיטה, ושמלה זו משמשת במובן זה גם בדבר גשמי.

לפי זה מובן מה שרש"י מפרש "כובש בית השחיטה" בהמשך לשני הפסוקים שהוא מביא, שכן זה קשור לגוף פירושו, כיון שכוונתו (גם) לבאר שמיצוי הדם הי' על ידי סחיטה.

והטעם שאינו מסתייע מ"וימץ טל מן הגזה" (למרות שהוא עשי') הוא: לפני "וימץ טל" נאמר "ויזר את הגזה" (לשון מכבש, רש"י). ומכיון שכבר היתה כבישה, מובן ש"וימץ טל" שלאחרי' אינו מתייחס לפעולת הכבישה בהגזה עצמה, אלא ליציאת הטל מן הגזה בלבד; וכהמשך הכתוב "וימץ טל מן הגזה מלוא הספל מים".

יינה של תורה

מיץ אפים, כי אפס המץ

בפסוקים אלו נרמזים שלשה דברים לגבי חטא ותשובה.

א. התוכן הפנימי של כל חטא ועון.

ב. אופן התשובה והכפרה.

ג. העילוי והיתרון הבא על ידי הירידה וההסתר של החטא.

א. על ידי כל חטא ועבירה נפרד האדם מהקב"ה. וזה נרמז ב"יוציא ריב" - האדם נפרד מן הקב"ה ו"רב" אתו כביכול. וענין זה מודגש ומובלט במיוחד ב"מיץ אפים", כי כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה (שבת קה, ב), שהיא תכלית הפירוד מהקב"ה.

ב. האדם כובש כעסו ("מיץ אפים"), וכן "כובש" ומבטל את יצרו הרע, ועל ידי זה "יוציא ריב" עם יצרו הרע. זהו "אפים", לשון רבים: אחד בשעת החטא ואחד בשעת התשובה.

ואופן התשובה המביא את הכפרה נרמז גם בהמשך דברי רש"י: "כובש כו" - על האדם להגיע לדרגה של התבטלות מוחלטת להקב"ה, ואז "הדם מתמצה ויורד" - ההתלהבות והרצון בתאוות העולם מסתלק ממנו.

ג. על ידי זה שכתחלה "רב" האדם עם הקב"ה ואחר כך חוזר בתשובה ו"רב" עם יצרנו הרע, הוא עולה ובא לדרגת "אתהפכא", הפיכת הרע לטוב. וענין זה נרמז ב"כי אפס המץ", המדבר אודות חלב (ראה לעיל): בעצם הי' חלב צריך להיות אסור (או משום שדם נעכר ונעשה חלב, או משום שהוא בגדר אבר מן החי), אך התורה התירה אותו (ראה בכורות ו, ב), ולא עוד אלא שארץ ישראל נשתבחה בו.

שם: כובש בית השחיטה על קיר המזבח והדם מתמנה ויורד

אין להקשות מדוע לא העתיק רש"י בדיבור המתחיל גם את התיבות "על קיר המזבח", מפני שהעתיקן בתוך פירושו. ותיבות אלו צריכות להיות כתובות כמו התיבות שרש"י מעתיק מהכתוב: "ונמצה דמו... כובש בית השחיטה על קיר המזבח והדם מתמצה ויורד".

ב, יד

ואם תקריב מנחת בכורים לה' אביב קלוי באש גרש כרמל תקריב את מנחת בכורך

ואם תקריב: הרי אם משמש בלשון כי, שהרי אין זה רשות, שהרי מנחת העומר הכתוב מדבר שהיא מוצה. וכן אם יהי' היוצל (מסעי לו, ד).

רצונו לומר, ש"אם" משמש בלשון "כאשר", כפי שכתבו המפרשים.

ומה שאינו אומר במפורש "הרי אם משמש בלשון כאשר", וכפי שפירש על הפסוק (יתרו כ, כב) "ואם מזבח אבנים, אם זה משמש בלשון כאשר", וכן "אם כסף תלוה, לשון אשר" (משפטים כא, ל וברש"י) - יש לומר:

רש"י פירש לעיל (וירא יח, טו) שמלת "כי" משמשת בארבע לשונות, ואם כן מובן שאם אפשר לפרש שתיבה זו משמשת בלשון "כי" (היינו שיש דמיון בין "אם" ל"כי") עדיף, שכן לפי זה מוסבר מה שגם "אם" משמש בכמה לשונות ("אם" ו"כאשר"), כשם ש"כי" משמשת בכמה לשונות.

אבל ביתרו ומשפטים שם אין לפרש "אם" מלשון "כי", אלא מלשון "כאשר", שכן במקומות ש"כי" פירושו "כאשר" בא הפועל מיד לאחר מלת "כי" (כמו "כי תחטא" - פסוק ב). ולכן בפסוקנו, שנאמר "ואם תקריב", ניתן לפרשו "כי תקריב", אך לא לגבי "ואם מזבח אבנים" ו"אם כסף תלוה".